

Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημόσιων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ

Χρήστος Αδαμόπουλος

Υποψήφιος Διδάκτορας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Email: adamo5151@yahoo.gr

Στέφανος Βλαχόπουλος

Καθηγητής, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Email: vlachopoulos@ionio.gr

Παναγιώτης Γ. Κριμπάς

Αναπληρωτής Καθηγητής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Email: pkrimpas@bscc.duth.gr

Γεωργία Μηλιώνη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Email: gmilioni@ill.uoa.gr

Περίληψη

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να αναδείξει το γεγονός ότι, σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό, οι δημόσιοι υπάλληλοι-αποδέκτες, παρά το συχνά υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο, εμφανίζουν, σε διάφορους βαθμούς, ελλείμματα στην κατανόηση του περιεχομένου των διοικητικών εγγράφων που διαχειρίζονται σε καθημερινή βάση στο πλαίσιο υπηρεσιακών καθηκόντων. Αυτό το γεγονός αποτελεί σημαντικό πλήγμα στο κύρος και την αξιοπιστία του συνόλου, τελικά, της Δημόσιας Διοίκησης απέναντι στα ειδικά και στα γενικότερα κοινά με τα οποία συναλλάσσεται, αλλά και αποτυχία της Πολιτείας να ανταποκριθεί στις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την ομαλή και αποτελεσματική επίτευξη των εκάστοτε τιθέμενων στόχων και σχετίζονται με την αποδοχή και τη συναίνεση εκ μέρους των υπαλλήλων της, καθώς και με την ευρύτερη κοινή γνώμη.

Λέξεις Κλειδιά: Γραπτή Γλωσσική Επικοινωνία, Δημόσιοι Υπάλληλοι-Αποδέκτες, Δημόσιος Τομέας, Διοικητικά Έγγραφα, Ελληνικό Κράτος.

Abstract

This article is an attempt to highlight the fact that a notably high percentage of public servants- recipients, despite their high educational level, do not properly understand the content of administrative documents they handle on a daily basis in the context of their work duties. This fact is

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημόσιων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.

<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

significantly prejudicial to the prestige and credibility of the overall Public Administration towards the special and general audiences with which it has to deal, as well as a failure of the State to safeguard the necessary conditions for the smooth and effective achievement of the objectives eventually set in connection with acceptance and consent issues, among not only its employees, but also among the wider public opinion.

Keywords: Administrative Documents, Civil Servants-Recipients, Greek State, Public Sector, Written Linguistic Communication.

Εισαγωγή: Το Τρίπτυχο «Δημόσια Διοίκηση - Ιδεολογία - Εξουσία»

Την ευθύνη και τη διαχείριση της Δημόσιας Διοίκησης, ως θεσμού που ασχολείται με την εξυπηρέτηση του πολίτη (η οποία, από μόνη της, είναι ένα ύψιστο κοινωνικό αγαθό), την έχει η εκάστοτε ηγετική ομάδα (το κράτος, η Πολιτεία). Αυτή, ανάλογα με την κοσμοθεωρία της, ρυθμίζει τον προσανατολισμό της και το θεσμικό της πλαίσιο μέσα από κρατικά νομοθετήματα και διατάγματα, με αποτέλεσμα η δημόσια διοίκηση: α) να βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την επικρατούσα πολιτικοκοινωνική και οικονομική ιδεολογία (νοούμενη ως το σύνολο των αντιλήψεων και πεποιθήσεων που απαρτίζουν τη συγκεκριμένη θεώρηση της πραγματικότητας σχετικά με την κοινωνία στο σύνολό της) και, έμμεσα (ή, σπανιότερα, άμεσα), να εκπορεύεται από αυτήν, β) να αποσκοπεί στη διαμόρφωση συγκεκριμένων αντιλήψεων και μορφών κοινωνικής συμπεριφοράς, ανάλογων με το είδος και τον προσανατολισμό της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας, και γ) συνακόλουθα, να επιλέγει και να νομιμοποιεί, μεταξύ άλλων, συγκεκριμένες γλωσσικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές πολιτικές (Νούτσος, 1986, 10-11; Bernstein, 1991, 63-64; Hobsbawm, 2006, 150-151).

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και το εκάστοτε γλωσσικό σύστημα, το οποίο προτυποποιείται και υιοθετείται ως επίσημο από το κράτος, άρα και από τη Δημόσια Διοίκηση που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του. Οι πρώτες θεσμικές αποφάσεις που αφορούν την πρόθεση της Πολιτείας να μεταρρυθμίσει τον χώρο των δημοσίων εγγράφων, αναφορικά με τη γλώσσα, τη σύνταξη, την έκφραση και το ύφος τους, λήφθηκαν στα τέλη του 20ού αιώνα επί υπουργίας (και με πρωτοβουλία) του Γεωργίου Ράλλη, με την εγκύκλιο υπ' αριθ. ΓΔ1/2/23/20479/8-12-76· είναι, ωστόσο, αναμφίβολο ότι οι μεταρρυθμίσεις θα έπρεπε να έχουν πραγματοποιηθεί πολύ νωρίτερα.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται σε τούτο το άρθρο για τη διερεύνηση των σχετικών ζητημάτων έχει ως αφετηρία της μια σύντομη ανασκόπηση της γλωσσικής μεταρρύθμισης του 1976 και των προταγμάτων της· αμέσως μετά ερευνώνται οι δυσκολίες που συνεπαγόταν (και συνεπάγεται) η πρακτική εφαρμογή αυτής της μεταρρύθμισης· στη συνέχεια σχολιάζεται η κοινωνιογλωσσική συγκυρία της εποχής της γλωσσικής μεταρρύθμισης· κατόπιν εξετάζονται τα κύρια και επικουρικά μέτρα που έλαβε η πολιτεία για την εφαρμογή αυτής της μεταρρύθμισης· και, τέλος, παρουσιάζεται η σημερινή κατάσταση, καθώς και τα συμπεράσματα, και κάποιες προτάσεις περαιτέρω έρευνας. Όπου

Τεύχος 3, Αρ. 1

σχολιάζεται η οικεία εγκύκλιος, ακολουθείται η μέθοδος της γραμματικής ερμηνείας σε συνδυασμό, όπου κρίνεται απαραίτητο, με τη μέθοδο της κριτικής ανάλυσης λόγου. Είναι, ωστόσο, γεγονός, ότι ένα άρθρο περιορισμένης έκτασης όπως αυτό δεν μπορεί να καλύψει, παρά μόνο να ανακινήσει και να φωτίσει μερικώς, ένα τόσο σημαντικό ζήτημα όπως η ξύλινη και εξουσιαστική, λόγω γλώσσα της Διοίκησης, το οποίο –θα πρέπει κάποτε να το ομολογήσουμε ανοιχτά– ανάγεται, τελικά, στον επίπλαστο αρχαϊσμό της ανατολικορωμαϊκής («βυζαντινής») διοίκησης, της οποίας συνεχιστής υπήρξε η οθωμανική διοίκηση (με την εξίσου επίπλαστη αραβίζουσα και περσίζουσα τουρκική γλώσσα της) και, τελικά, η νεοελληνική διοίκηση (με την καθαρεύουσα και, σήμερα, την «πρότυπη» Νεοελληνική Κοινή).

Η Θεσμική Απόφαση της Μεταρρύθμισης του 1976

Το 1976 η ελληνική πολιτεία έλαβε δύο αποφάσεις που υπήρξαν πολύ σημαντικές για το υπό εξέταση ζήτημα. Η πρώτη αφορούσε την αντικατάσταση της Καθαρεύουσας από τη Νεοελληνική Κοινή στον ρόλο της επίσημης γλώσσας του Κράτους, και, κατά συνέπεια, της Δημόσιας Διοίκησης, και η δεύτερη αφορούσε την απλούστευση της «γλώσσας της γραφειοκρατίας», μία απλούστευση που θα συνίστατο όχι μόνο στην αλλαγή γλωσσικής μορφής, αλλά και γενικότερα στη διατύπωση, την έκφραση και το ύφος που, στο εξής, θα επικρατούσε στα έγγραφα που θα εκδίδονταν και θα διακινούνταν στις Υπηρεσίες και τους Οργανισμούς του Δημόσιου Τομέα (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977: 10). Όλα τα παραπάνω, βέβαια, θα γίνονταν ευπρόσδεκτα και εφικτά, με την προϋπόθεση ότι θα διασφαλιζόταν η «γλωσσική ομοιομορφία» των κειμένων των εγγράφων (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 8).

Τα συγκεκριμένα, όπως και όλα τα μέτρα που εντάσσονται στο φάσμα του γλωσσικού σχεδιασμού (language planning), αποτελούν συνειδητές ενέργειες και παρεμβάσεις γλωσσολόγων (ενίοτε και/ή φιλολόγων) που λαμβάνονται από την πολιτεία, έναν φορέα ή μια υπηρεσία στο πλαίσιο μιας γλωσσικής πολιτικής (language policy), αναφέρονται στη διαχείριση των γλωσσών (επιλογή χρησιμοποιούμενου γλωσσικού κώδικα, αλλαγές, τροποποιήσεις, ρύθμιση και/ή κατάργηση γλωσσικών ζητημάτων), υπερβαίνουν το παρόν της γλώσσας, συνδέονται με τη διαχρονική της διάσταση και αποσκοπούν στην πλήρωση ποικίλων επιδιώξεων, όπως:

- α) να εξυπηρετήσουν ποικίλους χρηστικούς σκοπούς,
- β) να σχεδιάσουν την προοπτική μιας γλωσσικής κοινότητας ή κοινωνίας, και/ή να επιτύχουν τη χειραγώγησή της,
- γ) να προωθήσουν απόψεις για κάθε γλωσσική μορφή που χρησιμοποιείται στο συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο,
- δ) να αναπαραγάγουν και/ή να διαδώσουν συγκεκριμένη ιδεολογία,
- ε) να ασκήσουν εξουσία.

Η γλώσσα, άλλωστε, ως κοινωνική πρακτική (συμβολικό σύστημα, μέσο επικοινωνίας και φορέας μηνυμάτων και αξιών), όπως κάθε άλλο κοινωνικό φαινόμενο: α) δεν είναι ούτε κοινωνικά αθώα ούτε ιδεολογικά ουδέτερη (Barthes, 1953, 12), και β) ασκεί εξουσία (Martín Rojo, 2016), εγκλωβίζοντας τις

λέξεις και το μήνυμά τους (Αργυροπούλου, 2015, 55). Ειδικότερα, όσον αφορά το πρώτο από τα προαναφερθέντα δύο χαρακτηριστικά της, η γλώσσα είναι συνυφασμένη με συγκεκριμένες αντιλήψεις και ιδέες (μιας και οι λέξεις όχι μόνο δηλώνουν, αλλά και συνυποδηλώνουν), και αποτελεί φορέα κοσμοαντίληψης μέσω του οποίου δημιουργείται η εικόνα του κόσμου, προβάλλεται (ορθά ή διαστρεβλωμένα) η πραγματικότητα, διαμορφώνονται στάσεις και συμπεριφορές, ενδυναμώνονται, επανενισχύονται ή αποδυναμώνονται ήδη υπάρχουσες αντιλήψεις, πεποιθήσεις και/ή προκαταλήψεις περί ποικίλων γλωσσικών θεμάτων. Επομένως, «όποιος είναι σε θέση να επηρεάζει τη γλώσσα των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας, και το χειρότερο να τη “χειραγωγεί”, αλλάζει τον τρόπο σκέψης τους, τους οδηγεί στην πλήρη αλλοτρίωση» (Χαραλαμπάκης, 2015, 7). Όσον αφορά το δεύτερο από τα προαναφερθέντα δύο χαρακτηριστικά της, η γλώσσα ασκεί εξουσία υπό την έννοια ότι, ως το κυρίαρχο όργανο διεξαγωγής τής (γραφπτής και προφορικής) επικοινωνίας σε μία γλωσσική κοινότητα ή κοινωνία, διαθέτει «εκρηκτικές δυνάμεις μέσα της, οι οποίες, όταν απελευθερωθούν, ασκούν καταλυτική επίδραση στη ζωή του ανθρώπου» (Χαραλαμπάκης, 2015, 3) σε διάφορα επίπεδα (ατομικό, ομαδικό και συλλογικό επίπεδο) και ποικίλες κοινωνικές περιστάσεις (από τη μετάδοση απλών μηνυμάτων στον καθημερινό βίο ως τον καθορισμό στάσης και συμπεριφοράς σε πολιτικό και διοικητικό επίπεδο).

Έτσι, μέσω της επιλογής τής εκάστοτε γλώσσας ως υπερκείμενου κώδικα επικοινωνίας, της συγκεκριμένης μορφής της η οποία αποφασίζεται να υιοθετηθεί, καθώς και της χρήσης των συγκεκριμένων (λεξιλογικών, συντακτικών, εκφραστικών, γραμματικών και υφολογικών) επιλογών της, η γλώσσα, διά της παρουσίας ή της απουσίας της, περνάει τα -άλλοτε ρητά, άλλοτε υπόρρητα, και άλλοτε, ακόμα, άρρητα- μηνύματά της. Η γλώσσα, με άλλα λόγια, όχι απλώς επηρεάζεται από ό,τι συμβαίνει στην κοινωνία, αλλά και επηρεάζει, με τη σειρά της, τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σε μία γλωσσική κοινωνία ή κοινότητα, μεταξύ των οποίων και τη σχέση που διέπει το κράτος με τους πολίτες του. Η αμφίδρομη αυτή σχέση γλώσσας και εξουσίας σχηματίζει, καθορίζει, αλλά και ρυθμίζει τη διαμόρφωση των ανθρώπινων σχέσεων στο πλαίσιο της εν λόγω κοινωνίας και διαμορφώνει το κύρος και την υπόσταση κάθε γλωσσικής ποικιλίας (Grin, 2009, 32).

Τον σχεδιασμό και την οργάνωση των αποφάσεων που λαμβάνονται στο πλαίσιο του γλωσσικού σχεδιασμού-προγραμματισμού από την εκάστοτε πολιτική εξουσία, αναλαμβάνουν ειδικοί επιστήμονες και ερευνητές, οι γλωσσικοί σχεδιαστές [language planners] ή εκκινήτες [initiators], οι οποίοι φέρουν την ευθύνη της επιστημονικής ποιότητας των σχετικών προς υλοποίηση προγραμμάτων. Απαρτίζουν αριθμητικά μικρές ομάδες που χαίρουν κύρους και εκτίμησης στις κατά τόπους γλωσσικές κοινωνίες, τις επονομαζόμενες γλωσσικές ελίτ, και είναι αυτές που αποφασίζουν, διαμορφώνουν και δημιουργούν γλωσσικές τάσεις τις οποίες διαχέουν, στη συνέχεια, στο ευρύ κοινό (Μοσχονάς 2002, 6). Ο Baker (1993, 353), επ' αυτού, έρχεται να διευκρινίσει ότι πολλές από αυτές τις επιρροές δεν συντελούνται σε συνειδητό επίπεδο, αλλά σε ό,τι θεωρείται υποσυνείδητα ως αυτονόητο εκ μέρους των πολιτικών και των σχεδιαστών. Ομολογουμένως, δεν είναι πάντοτε εμφανής ο βαθμός συνειδητότητας ή η σκοπιμότητα ενός σχεδιασμού-προγραμματισμού· με άλλα λόγια, δεν είναι πάντα εύκολο να κατανοηθούν τα αίτια που οδηγούν στις συγκεκριμένες πολιτικές, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται ή, ακόμα, και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Κάποιες φορές, μάλιστα,

Τεύχος 3, Αρ. 1

οι γλωσσικές πολιτικές που ασκούνται δεν είναι ούτε προφανείς ούτε σαφείς, αλλά υπόρρητες, συγκεκαλυμμένες και σιωπηρές. Μπορούμε να μιλήσουμε, στην περίπτωση αυτή, για έναν άτυπο γλωσσικό σχεδιασμό, ο οποίος υλοποιείται με έμμεσο τρόπο. Αποφεύγονται έτσι οι πιθανές κοινωνικές αντιδράσεις που θα δημιουργούσε η ρητή δήλωση μιας πολιτικής απόφασης (Baldauf, 2012, 237). Στο κάτω-κάτω, δεδομένου ότι το κράτος και, συνακόλουθα, η Διοίκηση, είναι νομικά πρόσωπα, η γλώσσα της Διοίκησης λειτουργεί στο πλαίσιο της οργανωσιακής και επιχειρησιακής επικοινωνίας.

Στην περίπτωση της γλώσσας, της σύνταξης, της έκφρασης και του ύφους σύνταξης των δημοσίων εγγράφων, οι αλλαγές που ξεκίνησαν το 1976 απέρρεαν από την επιθυμία της Δημόσιας Διοίκησης να επικοινωνεί με τους αποδέκτες των μηνυμάτων της με αποτελεσματικότητα, δηλαδή, με σαφήνεια και απλότητα στη διατύπωση, με λιτότητα στη σύνταξη, στο ύφος και στην έκφραση, και με συντομία στο περιεχόμενο. Εκτός των άλλων, οι αλλαγές αυτές καλούνταν να διευθετήσουν το κοινωνιογλωσσικό πρόβλημα της μη ορθής και πλήρους κατανόησης του περιεχομένου των εγγράφων (από απασχολούμενους στον Δημόσιο Τομέα υπαλλήλους και εξυπηρετούμενους πολίτες), πρόβλημα του οποίου οι ρίζες ανάγονταν σε ακόμα παλαιότερη περίοδο: η αλλαγή «της σύνταξης και του ύφους γενικά των δημοσίων εγγράφων», καταδεικνύει η Υπουργική Εγκύκλιος υπ' αρ. Β58/18080 της 6ης Ιουνίου 1977, «και κάτω από το κράτος της καθαρεύουσας έπρεπε από καιρό να έχει γίνει» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10). Αυτές οι αλλαγές θα υλοποιούνταν μέσω: α) της κατάργησης χρήσης των ασαφειών, των αοριστολογιών, των περιττών πλεονασμών, των αφηρημένων ουσιαστικών, των δύσχρηστων λεξιλογικών επιλογών από τα κείμενα των εγγράφων, και β) της δημιουργίας μιας νέας δομής -«χτίσιμο από την αρχή» το χαρακτηρίζει το Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως (1977, 8)- η οποία θα οδηγούσε στην παραγωγή δημοσίων εγγράφων των οποίων το περιεχόμενο θα γινόταν εύκολα (γλωσσικά, συντακτικά και υφολογικά) κατανοητό από το σύνολο των παραληπτών-αποδεκτών τους (τους απασχολούμενους στον Δημόσιο Τομέα υπαλλήλους και τους εξυπηρετούμενους πολίτες) και θα οδηγούσαν, μεταξύ άλλων, στο να «πλησιάσει το Κράτος προς τον πολίτη» και στο να ανυψωθεί «το ηθικό κύρος της Πολιτείας στη συνείδηση και των πολιτών και των υπαλλήλων» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 8).

Στο πλαίσιο κάθε ιεραρχικά δομημένου κοινωνικού σχηματισμού, η κάθε μορφή εξουσίας μπορεί να χρησιμοποιεί τη γλώσσα ως μέσο για την επίτευξη των εκάστοτε επιδιωκόμενων στόχων της (Fairclough, 2001), είτε μέσω του βίαιου εξαναγκασμού εκ μέρους της κοινωνικά κυρίαρχης ομάδας σε βάρος κάποιας ή κάποιων άλλων (υποτελών κοινωνικών) ομάδων, είτε μέσω της διασφάλισης της συναίνεσης των υποτελών ομάδων μέσα από (ρητές, υπόρρητες ή άρρητες) διαδικασίες αφομοίωσης, όπως η χρήση ιδεολογικών πειθαναγκαστικών μέσων, η δημιουργία συμμαχιών, η παραχώρηση προνομίων και διευκολύνσεων εκ μέρους των κοινωνικά ισχυρών, είτε, ακόμα, συνδυαστικά, μέσω συναίνεσης και καταναγκασμού. Η συνδυαστική χρήση των μεθόδων αυτών, η οποία είθισται να υιοθετείται συχνότερα στις σύγχρονες κοινωνίες, ακούει στο όνομα γλωσσικός ηγεμονισμός [linguistic hegemony] (Phillipson, 1992, 55-56·Baker et al., 1998: 703). Με αυτό τον όρο είναι γνωστή μία μορφή πολιτιστικού ιμπεριαλισμού, που, με τη σειρά του, βρίσκεται σε άμεση σχέση με τον κοινωνικό

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημοσίων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

ιμπεριαλισμό, ο οποίος αποτελεί μέσο μετάδοσης συμπεριφορών, διαμέσου κοινωνικών πρακτικών και διαδικασιών, που, στην κοινή αντίληψη, φαντάζουν αυτονόητες και φυσικές, ενεργοποιούνται ωστόσο μέσα από ιδεολογικούς, εξουσιαστικούς μηχανισμούς (Williams, 1988, 129-136). Το φαινόμενο του γλωσσικού ηγεμονισμού επικρατεί, στις μέρες μας, στις περισσότερες δίγλωσσες ή πολύγλωσσες κοινωνίες του σύγχρονου κόσμου, με στόχο: α) τη διατήρηση του κοινωνικού ελέγχου, β) την υλοποίηση επιλογών των ισχυρών κοινωνικά ομάδων με ελάχιστες (ή και καθόλου) αντιδράσεις από την υπόλοιπη κοινωνία, γ) την παράλληλη αύξηση του κοινωνικού γοήτρου της κυρίαρχης τάξης και τη διασφάλιση της πολιτικής της επικράτησης έναντι των λιγότερο ισχυρών κοινωνικά τάξεων.

Προσεγγίζοντας, υπό το πρίσμα του γλωσσικού και πολιτιστικού ηγεμονισμού, την απόφαση της πολιτείας για θεσμοθέτηση της διττής αλλαγής της γλώσσας της γραφειοκρατίας, παρατηρείται ότι το εγχείρημα προβλήθηκε ως όχι «τόσο δύσκολο» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 9, 10) για τους ακόλουθους λόγους: αφενός η Νεοελληνική Κοινή, η οποία αποφασίστηκε να υιοθετηθεί ως η «νέα» επίσημη γλώσσα του Κράτους και της Δημοσίας Διοίκησης, δεν ήταν στην πραγματικότητα μια «νέα» γλώσσα, αλλά, όπως υποστηριζόταν από τους υπεύθυνους της μεταρρύθμισης, ήταν «η γλώσσα που όλοι μας μιλάμε σπίτι μας, μέσα στην οικογένειά μας, με τους φίλους και γνωστούς μας, αλλά και στο ίδιο το γραφείο μας με τους συναδέλφους μας», αφετέρου, οι τροποποιήσεις στη σύνταξη, στην έκφραση και στο ύφος των δημοσίων εγγράφων ήταν κάτι επιβεβλημένο προκειμένου να εξυγιανθούν οι διαδικασίες που λάμβαναν χώρα στο πλαίσιο του δημόσιου βίου. Είχε θεωρηθεί, μάλιστα, ως μια μεταρρύθμιση η οποία «έπρεπε να έχει γίνει» προ πολλού, ακόμα και «κάτω από το κράτος της καθαρεύουσας» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10).

Βέβαια, όπως καταδεικνύεται από τη σχετική σαφή αναφορά του επικεφαλής του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως, Γ. Ράλλη στην υπ' αρ. Β58/18080 Υπουργική Εγκύκλιο της 6ης Ιουνίου, η ελληνική ηγεσία γνώριζε πολύ καλά ότι μεταρρυθμίσεις όπως η εν λόγω «δεν είναι δυνατόν να επιτύχουν με διαταγές μόνο» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10). Καθώς οι εμπλεκόμενοι στον διάλογο, δηλαδή η πολιτική εξουσία, τα ειδικά κοινά και/ή το σύνολο της κοινωνίας, δεν διέπονται από μια μονόδρομη σχέση, η διαδικασία του γλωσσικού σχεδιασμού, και γενικότερα ο σχεδιασμός της γλωσσικής (καθώς και της εκπαιδευτικής) πολιτικής, δεν ολοκληρώνεται με την εφαρμογή των εκάστοτε προγραμμάτων. Οι αποφάσεις γλωσσικής πολιτικής αφορούν άμεσα την κοινωνία και το μέλλον της, γι' αυτό και οφείλουν να αποτελούν αντικείμενο κοινωνικού διαλόγου (Χριστίδης, 2006, 18), να υφίστανται τον κοινωνικό έλεγχο, ο οποίος θα πρέπει να λειτουργεί ανατροφοδοτικά για τα κέντρα λήψεως των αποφάσεων. Στα δημοκρατικά πολιτεύματα, άλλωστε, επιδιώκεται συνήθως η αποδοχή και η υποστήριξη του εκάστοτε υλοποιούμενου εγχειρήματος εκ μέρους της βάσης, την οποία αποτελεί, ανά περίπτωση, είτε μία δεδομένη κοινωνική ομάδα είτε το σύνολο της κοινότητας ή της κοινωνίας (Τοκατλίδου, 2004, 118). Η συναινετική στάση, ή η αντίδραση της κοινωνίας ή άλλων ανεπίσημων ή εξωθεσμικών οργανωμένων ομάδων, ενδέχεται να λειτουργεί ταυτοχρόνως και ως μέσο αξιολόγησης (το οποίο δύναται να τροποποιήσει ή να αποτρέψει κάποια μέτρα υλοποίησης του σχεδιασμού), ή, ακόμα, και να οδηγήσει σε κοινωνικές αναταραχές. Ήταν αναμενόμενο, επομένως, και στην περίπτωση που

Τεύχος 3, Αρ. 1

εξετάζεται στην παρούσα μελέτη, ότι δεν θα ήταν ποτέ αρκετή η άνωθεν λήψη της σχετικής απόφασης, ακόμα και αν επρόκειτο για μία επίσημη και θεσμοθετημένη απόφαση, χρειαζόταν απαραίτητως και η συγκατάθεση, η συναίνεση και η συνεργασία εκ μέρους του ανθρώπινου δυναμικού της βάσης, κατά κύριο λόγο των υπαλλήλων-αποδεκτών του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων και –ιδίως– των εξυπηρετούμενων πολιτών· μια τέτοια συναίνεση θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τον προσεκτικό σχεδιασμό, την επιμελή οργάνωση και την αποτελεσματική εφαρμογή ενός εγχειρήματος επικοινωνίας επικεντρωμένου στη συντονισμένη σύμπραξη Διοίκησης και διοικουμένων.

Η ηγεσία της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης γνώριζε πολύ καλά ότι δεν θα έλειπαν τα προβλήματα στην απόκτηση της πολυπόθητης συναίνεσης της βάσης, μιας και το εγχείρημα ήταν συνδεδεμένο με το απασχολούμενο προσωπικό των Δημοσίων Υπηρεσιών, τόσο με εκείνους που χειρίζονται (ως εισηγητές-συντάκτες), όσο και με εκείνους που διαχειρίζονται (ως αποδέκτες-παραλήπτες των εγγράφων) τη γλώσσα της γραφειοκρατίας και τα παραγόμενα σε αυτήν δημόσια έγγραφα. Το περίπλοκο εγχείρημα είχε ως επιδίωξη τόσο την άμεση τροποποίηση της χρησιμοποιούμενης γλώσσας, όσο και τη ριζική αλλαγή στάσης και νοοτροπίας του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα απέναντι και στη νέα γλωσσική μορφή και στην απλοποίηση της σύνταξης, της έκφρασης και του ύφους που όφειλαν εφεξής να υιοθετούν τα κείμενα των δημοσίων εγγράφων (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10-11). Η πολυπόθητη συναίνεση αναφορικά με την τόσο αναγκαία μεταρρύθμιση της γλώσσας, της σύνταξης, της έκφρασης, και του ύφους των δημοσίων εγγράφων, επομένως, όφειλε να επιτευχθεί, τόσο μεταξύ των δημοσίων υπαλλήλων-αποδεκτών του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων, οι οποίοι, χωρίς να έχουν λάβει καμία εκπαίδευση/επιμόρφωση πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, καλούνταν να διαχειριστούν, κατά το δοκούν, τις δυσκολίες που πηγάζουν από αυτά, όσο, και κυρίως, μεταξύ των αρμόδιων για τη σύνταξη των εγγράφων υπαλλήλων του δημόσιου τομέα, των εισηγητών του περιεχομένου των αρχικών σχεδίων των εγγράφων, οι οποίοι, κατά την πολύ μεγάλη τους πλειοψηφία, ήταν άνθρωποι που διακρίνονταν από βαθύτατα συντηρητικές αντιλήψεις και πρακτικές.

Τι σήμαιναν, άραγε, όλα αυτά για την επίτευξη της θεσμικά αποφασισμένης μεταρρύθμισης των δημοσίων εγγράφων; Για να φωτιστεί πολύπλευρα το ερευνώμενο ζήτημα και να αποτιμηθεί πληρέστερα η ένταση και η έκταση των δεδομένων αυτών, αλλά και η σημασία που είχαν για τη διαχείριση του σχετικού προβλήματος του δημόσιου τομέα, είναι αναγκαία μια σύντομη αναδρομή στην κοινωνιογλωσσική εκείνη συγκυρία, κατά την οποία αποφασίστηκε θεσμικά, το 1976, η μεταρρύθμιση της γλώσσας, της σύνταξης, της έκφρασης και του ύφους των δημοσίων εγγράφων του Ελληνικού Κράτους.

Διερεύνηση των Δυσκολιών της Έμπρακτης Εφαρμογής της Ληφθείσας Θεσμικής Απόφασης

Είναι γεγονός ότι η κυριαρχία της πρότυπης γλώσσας επεκτείνεται, κατά κανόνα, σε διάφορες γλωσσικές μορφές που, τελικά, καταλήγουν να αντιμετωπίζονται ως γεωγραφικές, κοινωνικές και/ή

λειτουργικές ποικιλίες της πρώτης, ακριβώς λόγω της γενετικής, ιστορικής ή άλλης σύνδεσής τους μαζί της. Προκύπτει, έτσι, το κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο που αποκαλείται κλασική διγλωσσία, γνωστή και ως εσωτερική-στενή διγλωσσία (Mackridge, 2000, 55; Χαραλαμπίδης, 2003, 41, 43), όπου, σε μια κατάσταση ενδογλωσσικής ανισοτιμίας, στους δύο αντίθετους πόλους, σε έναν αγώνα επικράτησης, αλλά και επιβολής ταυτοχρόνως, βρίσκονται δύο μορφές της ίδιας γλώσσας: η «καλλιεργημένη» φιλολογική και διοικητική γλώσσα και η αυθόρμητη, καθομιλουμένη γλώσσα. Οι δύο ανταγωνιστικές γλωσσικές μορφές διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε ποικίλα ή και σε όλα τα κλασικά επίπεδα ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία) και χρησιμοποιούνται παράλληλα για διαφορετικά σύνολα κοινωνικών λειτουργιών, φιλοδοξώντας να συμπληρώσουν η μία την άλλη, σε λιγότερο οικείες, επίσημες και δημόσιες περιστάσεις επικοινωνίας η πρώτη, σε οικείες, ανεπίσημες και ιδιωτικές η δεύτερη (De Saussure, 1979, 240; Ferguson, 1972, 232-251; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2004, 2, 14; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2018, 39-41; Κριμπάς, 2019, 57-61).

Ο ελληνικός κόσμος (με το έντονα διγλωσσικό παρελθόν του από τα σχετικά πρώιμα στάδια της ελληνικής γλώσσας) βίωσε, στα τέλη του 18ου αιώνα, και για δεκαετίες ολόκληρες, το φαινόμενο αυτό της ταυτόχρονης χρήσης δύο γλωσσικών μορφών της ίδιας γλώσσας, της Ελληνικής: της Καθαρεύουσας και της Νεοελληνικής Κοινής. Η Καθαρεύουσα, αφενός, ήταν μια λόγια, διαχρονικά προσανατολισμένη ποικιλία της Ελληνικής, μια γλωσσική μορφή ανάμεσα στον βυζαντινό αρχαϊσμό και στην ομιλούμενη γλώσσα, η οποία τυπολογικά στηρίχθηκε στην αττική μορφή της Αρχαίας Ελληνικής, αλλά με νεοελληνικό φθογγικό σύστημα –χωρίς διατήρηση, ωστόσο, της νεοελληνικής φωνοταξίας (Κριμπάς, 2019, 65, 85)– και με εκτεταμένο μεταφραστικό δανεισμό από τη Γαλλική (τόσο στο λεξιλόγιο, όσο και στη σύνταξη), και αφετέρου η γλώσσα αυτή ποτέ δεν μιλήθηκε αυθόρμητα από τον λαό. Αντίθετα, η Νεοελληνική Κοινή (που βασιζόταν, τυπολογικά τουλάχιστον, περισσότερο στη «ρωμαίικια», όπως ονομάζονταν παραδοσιακά οι καθομιλούμενες γεωγραφικές ποικιλίες της Νεοελληνικής), ήταν η ομιλούμενη γλώσσα που αποτελούσε κατά βάση προϊόν φυσικής εξέλιξης της αττικής διαλέκτου (μέσω της ελληνιστικής κοινής και της μεσαιωνικής ελληνικής) και χρήσης της καθομιλουμένης Ελληνικής. Ο άκρατος ανταγωνισμός των υποστηρικτών των δύο αυτών γλωσσικών ποικιλιών της ελληνικής γλώσσας δημιούργησε ένα τεράστιο κοινωνιογλωσσικό χάσμα ανάμεσα, αφενός, στην επιτηδευμένη γλωσσική πραγμάτωση που επιτελούνταν μέσα από τη χρήση της Καθαρεύουσας, δηλαδή της γλωσσικής νόρμας και επίσημης γλώσσας του Κράτους, η οποία προβαλλόταν ως ο «ανώτερος» γλωσσικός κώδικας (μολονότι έβριθε από τύπους εντελώς απομακρυσμένους από το γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών) και συνδέθηκε με την αυθεντία της εξουσίας και, αφετέρου, στη γλωσσική πραγματικότητα που εκφραζόταν μέσα από τη Νεοελληνική, που στιγματιζόταν ως «κατώτερος» κώδικας της Ελληνικής, ως «συρφετώδης», «χυδαία», «κοινή ελληνική του αγράμματου λαού», η οποία αποτελούσε την καθομιλουμένη γλώσσα και είχε συνδεθεί με τον αντιρρητικό λόγο των δημοτικιστών διανοουμένων, οι οποίοι επιθυμούσαν –δικαιολογημένα– να την αναγάγουν στη μόνη εθνική γλώσσα της χώρας. Έτσι, μέσα σε ένα κλίμα κοινωνικής οξύτητας και εντάσεων, αυτές οι δύο διαφορετικές εκδοχές της νέας ελληνικής γλώσσας αποτέλεσαν μέσο ιδεολογικής και πολιτικής πάλης και μετέτρεψαν την ελληνική κοινωνία σε πεδίο συγκρούσεων. Συγκεκριμένα, ξέσπασε ένας «γλωσσικός πόλεμος» δεκαετιών, που επηρέασε αρνητικά την εξέλιξη

Τεύχος 3, Αρ. 1

της γλώσσας, της εκπαίδευσης, των γλωσσικών επιστημών, καθώς και την εύρυθμη οργάνωση και λειτουργία του Κράτους και ολόκληρης της κοινωνίας. Δεν θα πρέπει, μάλιστα, να παραβλέπεται ότι ο γλωσσικός αυτός πόλεμος εξαπολύθηκε από τους οπαδούς της Καθαρεύουσας και κάθε μορφής ψευδοαρχαϊσμού εναντίον των οπαδών της Δημοτικής, και όχι το αντίστροφο, όπως συνέβη π.χ. στα «Ευαγγελικά», στα «Ορεσειακά» (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2010) ή στη «δίκη των τόνων» (Χάρης, 2003, 127-130), ενώ το αντίστροφο (δηλαδή διώξεις εκ μέρους των δημοτικιστών κατά των καθαρευουσιάνων) δεν συνέβη ποτέ, ούτε όταν η δημοτική έγινε η επίσημη γλώσσα στην Ελλάδα (Κριμπάς, 2019, 66).

Ο ανταγωνισμός απέκτησε έντονο ιδεολογικό περιεχόμενο: η Καθαρεύουσα υποστηρίχθηκε από ανθρώπους και φορείς εξουσίας του λεγόμενου συντηρητικού χώρου (Εκκλησία, Κυβέρνηση, Δημόσια Διοίκηση, Πανεπιστήμιο) και η επικράτησή της ως υπερκευμένου κώδικα επικοινωνίας θεωρήθηκε η απόδειξη της ιστορικής συνέχειας του ένδοξου παρελθόντος των Ελλήνων και, κατ' επέκταση, το διαβατήριο για τη συμμετοχή της σύγχρονης Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ταυτότητα, στο πλαίσιο μιας Δύσης που πάντα έβλεπε με θαυμασμό την αρχαία Ελλάδα και τη γλώσσα της (Χριστίδης, 1999: 79-97). Το γεγονός αυτό επέφερε ολοένα μεγαλύτερη υποτίμηση της καθημερινής προφορικής γλώσσας (Δελβερούδη, 2000), της Νεοελληνικής κοινής (Δημοτικής), η οποία, αντιθέτως, συνδέθηκε με πιο φιλελεύθερες ομάδες πολιτών, τους Δημοτικιστές, που ήταν υπέρ ενός «πιο εξορθολογισμένου τρόπου ένταξης της ελληνικής γλώσσας στον δρόμο των ευρωπαϊκών γλωσσών» (Γιαννουλοπούλου, 1996, 82). Έτσι, η Νεοελληνική γλώσσα θεωρήθηκε «σύμβολο ανατρεπτικού λόγου» (Σταυρίδη-Πατρικίου, 2009: 157) και «έμβλημα κεντροαριστερής ιδεολογικοπολιτικής τοποθέτησης» (Αρχάκης et al., 2011, 106).

Η γλώσσα, τόσο ως αξία, όσο και ως πράξη μέσα σε κάθε κοινωνία ή κοινωνική ομάδα (όπως του Δημόσιου Τομέα που διερευνάται στην παρούσα μελέτη), αξιολογείται ως προς τα δομικά της χαρακτηριστικά, τη χρήση, αλλά και τη διδασκαλία της, χωρίς αυτές οι αξιολογήσεις να αποδίδουν με αντικειμενικό τρόπο την εικόνα της ως γλωσσικού συστήματος. Επί της ουσίας, αποδίδονται μέσα από αυτό αντιλήψεις προσανατολισμένες στο αξιακό σύστημα της κάθε κοινωνίας και, παρά το γεγονός ότι προβάλλονται ως αυτονόητες και χωρίς ιδεολογικά χαρακτηριστικά, συνδέονται και με κοινωνικές και με πολιτισμικές παγιωμένες πεποιθήσεις και υπακούουν σε πολιτικές πρακτικές που δημιουργούν στάσεις και ιεραρχήσεις μέσα στο κοινωνικό σύνολο (Halliday, 1999, 20).

Οι γλώσσες, ωστόσο, συναρτώνται άμεσα με τους ομιλητές τους. Έτσι κάθε γλώσσα αποκτά τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες των ατόμων που τη χρησιμοποιούν, καθώς και τη φυσιογνωμία των κοινωνικών ομάδων στις οποίες αυτοί ανήκουν. Το κύρος μιας γλώσσας, η ιδιαίτερη σημασία της, είναι ανάλογη με την κοινωνική αξία που έχουν οι ομιλητές της. Αυτό σημαίνει ότι η γλώσσα είναι μηχανισμός κοινωνικής ιεράρχησης και σημαντικός ρυθμιστής των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα σε ομάδες που ορίζονται με βάση τη γλώσσα (Baker, 1992, 10).

Η σύνδεση της Καθαρεύουσας με τη δικτατορία των Συνταγματαρχών υπήρξε το γεγονός που συντέλεσε περισσότερο καταλυτικά στην ήττα της από τη Νεοελληνική κοινή (Χριστίδης, 2001, 166). Η τυπική επίλυση του ζητήματος του γλωσσικού φανατισμού που καλλιεργήθηκε στη νεοελληνική

Τεύχος 3, Αρ. 1

κοινωνία χρονολογείται από το 1976, όταν η Νεοελληνική κοινή, μετά από χρόνια ολόκληρα επικράτησης της Καθαρεύουσας στη Διοίκηση και στην εκπαίδευση, αναγνωρίστηκε νομοθετικά, με το άρθρο 309/76, ως η επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους. Επήλθε, όμως, και η ουσιαστική λύση του προβλήματος; Πώς ενήργησε η Πολιτεία αναφορικά με την πρακτική διευθέτηση των τόσο ουσιαστικών θεμάτων που αφορούσαν αφενός την προσκόλληση στη λογιότερη γλωσσική μορφή της ηγεσίας της Δημόσιας Διοίκησης, και, κατ' επέκταση των δημοσίων υπαλλήλων-συντακτών, οι οποίοι συντάσσουν τα δημόσια έγγραφα υπό τις απαρέγκλιτες οδηγίες και τον συνεχή και διεξοδικό έλεγχο της, και αφετέρου την απόκτηση σχετικών γνώσεων εκ μέρους των δημοσίων υπαλλήλων-αποδεκτών και, στη συνέχεια, διαχειριστών του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων;

Η (Κοινωνιογλωσσική) Συγκυρία: ένα Χρόνο μετά τη Λήψη της Θεσμικής Απόφασης

Ένα χρόνο μετά την εφαρμογή της σχετικής απόφασης για τη μεταρρύθμιση της γλώσσας, της σύνταξης, της έκφρασης και του ύφους των δημοσίων εγγράφων (Υ.Ε. ΓΔ1/2/23/20479 της 8-12-1976), η Πολιτεία, δια στόματος Γεωργίου Ράλλη, επικεφαλής του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως, σε εγκύκλιο η οποία απευθυνόταν προς τις Διευθύνσεις Διοικητικού όλων των Υπουργείων και τις Διευθύνσεις Εσωτερικών όλων των Νομαρχιών της χώρας (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 9), έδειχνε ιδιαίτερα ευχαριστημένη με τις έως τότε καταγραφείσες επιδόσεις του εγχειρήματος, παρότι μονάχα «ορισμένες Υπηρεσίες», «χάρη στην πρωτοβουλία των επικεφαλής τους», είχαν ήδη αρχίσει να εφαρμόζουν, «με επιτυχία», τη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση.

Ωστόσο, διάφοροι μελετητές, μεταξύ των οποίων ο Mackridge (2000, 134), ο Σαραντάκος (2007), ο Κριμπάς (2019) και οι Κριμπάς et al. (2022, 32), επισημαίνουν ότι η Καθαρεύουσα, όχι μόνο δεν νικήθηκε, αλλά το γλωσσικό ζήτημα μπήκε, ουσιαστικά, κάτω από το χαλί και η θεωρούμενη ως πρότυπη Νεοελληνική Κοινή –ιδίως το λεγόμενο «προσεγμένο ύφος»– ενσωματώνει, με αυξητική τάση, άφθονους (και άσκοπους) (νεο)καθαρευουσιανισμούς σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, με αποτέλεσμα ο δημόσιος λόγος, σε πολλούς χώρους (μεταξύ των οποίων και η Δημόσια Διοίκηση), για όλο αυτό το διάστημα, από το 1976 μέχρι και σήμερα (πρώτες δεκαετίες του 21ού αιώνα), να παραπέμπει σε μια απλοποιημένη μορφή της Καθαρεύουσας: φράσεις όπως «παρακαλείσθε όπως...» (αντί «σας παρακαλούμε να...») ή «δύναται να εισέλθει...» (αντί «μπορεί να μπει...») είναι ενδεικτικές του φαινομένου. Αυτό το φαινόμενο της ύπουλης νίκης της Καθαρεύουσας, ή της αντίστασής της στην καθιέρωση της Νεοελληνικής Κοινής, φαίνεται πως, στον χώρο σύνταξης των δημοσίων εγγράφων, δημιούργησε μια υβριδική γλώσσα, στην οποία παράγονται κείμενα ασαφή και δυσνόητα, «που προϋποθέτουν ειδικό ακροατήριο και αφήνουν περισσότερα περιθώρια εξήγησης και παρεξήγησης [...]» (Αργυροπούλου, 2015, 58). Αλλά και η ίδια η Αργυροπούλου, επηρεασμένη προφανώς από μια εξίσου εσφαλμένη τάση καθαρολογίας, ψέγει για τους λάθος λόγους τη γλώσσα των ΜΜΕ, όταν υποστηρίζει π.χ. ότι η προφορά των γραφηματικών ακολουθιών μπ, ντ, γκ ως β, δ, γ, είναι λάθος (Αργυροπούλου, 2015, 62), ενώ είναι απολύτως αποδεκτή –και συχνά προϊόν διαλεκτικής διαφοροποίησης– η απερρινωμένη προφορά, ή ότι το διπλό κκ πρέπει δήθεν να προφέρεται διπλό

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημοσίων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.

<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

Τεύχος 3, Αρ. 1

(Αργυροπούλου, 2015: 62), ενώ είναι πασιδηλο ότι η Νεοελληνική Κοινή της Ελλάδας (Sawicka, 2012, 102-103), δεν διαθέτει μακρά («διπλά») σύμφωνα, ανεξάρτητα από την ετυμολογική ανάλυση/προέλευση της εκάστοτε λέξης.

Η γλώσσα της γραφειοκρατίας, με τη σειρά της, σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους (πειθαναγκαστικούς) μηχανισμούς της Δημόσιας Διοίκησης, δομούν, δημιουργούν, αλλά και συντηρούν, στον χώρο του Δημόσιου Βίου, «κοινωνικές μικροεξουσίες» (Αργυροπούλου, 2015, 58), οι οποίες δημιουργούν μια διαστρωμάτωση που διαχωρίζει ανάμεσα σε γνώστες και μη γνώστες, σε ειδικούς και μη ειδικούς, σε ειδήμονες και αδαείς. Πιο συγκεκριμένα, δημιουργείται:

α. μία εσωτερική διαστρωμάτωση στον χώρο της τάξης των δημοσίων υπαλλήλων, που χωρίζει το ανθρώπινο δυναμικό των Υπηρεσιών και των Οργανισμών σε «ανωτέρου επιπέδου» απασχολούμενους, δηλαδή τους ιθύνοντες της Δημόσιας Διοίκησης και τους συντάκτες των δημοσίων εγγράφων, οι οποίοι (σε διαφορετικό ο καθένας βαθμό) είναι σε θέση να κατανοούν και να χειρίζονται στην εργασιακή καθημερινότητά τους τόσο την υψηλή/λόγια όσο και τη χαμηλή/καθομιλουμένη γλωσσική μορφή, και στους «κατώτερου επιπέδου» απασχολούμενους, δηλαδή για όσους από τους δημόσιους υπάλληλους-αποδέκτες του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων, μη έχοντας λάβει ποτέ καμία σχετική εκπαίδευση ή επιμόρφωση, δεν δύνανται να αντεπεξέλθουν (καθένας σε διαφορετικό βαθμό) στην πλήρη κατανόηση της γλώσσας των δημοσίων εγγράφων των οποίων το περιεχόμενο καλούνται να διαχειρίζονται διαρκώς στην εργασιακή καθημερινότητά τους.

β. μία εξωτερική διαστρωμάτωση ανάμεσα στην τάξη των απασχολούμενων και στους εξυπηρετούμενους από αυτούς πολίτες, με τους πρώτους να βρίσκονται στο ανώτερο, αυτή τη φορά, γνωστικό επίπεδο και τους δεύτερους στο κατώτερο. Είναι γεγονός ότι η γλώσσα της Δημόσιας Διοίκησης «γίνεται η ίδια δύναμη, που λειτουργεί έξω και πέρα από τα συμφέροντα του απλού πολίτη, ακόμα και όταν υπαινίσσεται ότι προστατεύει τα δικαιώματά του» (Αργυροπούλου, 2015, 59).

Στο πλαίσιο και των δύο παραπάνω διαστρωματώσεων, η «ψυχρή, κανονιστική, [...] πολύπλοκη, γραφειοκρατική, [...] παραπεμπτική» γλώσσα των δημοσίων εγγράφων, η οποία «παραπέμπει από νόμο σε νόμο», απομακρύνει από το Κράτος μεγάλο ποσοστό υπαλλήλων και πολιτών και, συγχρόνως, τους εξουσιάζει, καθώς «χρειάζεται κάποιος μεσάζοντας για να κατανοηθούν τα έγγραφα και να εξυπηρετηθεί ο πολίτης» (Αργυροπούλου, 2015: 59).

Τις κοινωνικές αυτές μικροεξουσίες «άλλοτε τις ελέγχει η πολιτική εξουσία» και άλλοτε η πολιτική εξουσία «εξουσιάζεται και η ίδια από τον φαύλο κύκλο των γραφειοκρατικών δομών, με τη γραφειοκρατική τυπικότητα και τις συνεχείς παραπομπές» (Αργυροπούλου, 2015: 59). Μέσα από τέτοιου είδους διαδικασίες, η υιοθετούμενη για τη σύνταξη των δημοσίων εγγράφων γλωσσική μορφή μετατρέπεται σε όργανο αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο κατανέμεται η ισχύς μέσα στην κοινωνία (Χαραλαμπίκης, 2015: 6), καθίσταται καθοριστικός παράγοντας για να οριστούν διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στους «δικούς μας» και «τους άλλους», τους «μεν» και τους «δε», «εμάς» και «τους άλλους», δημιουργώντας, κατ' αυτό τον τρόπο, υποομάδες και υποσύνολα στο πλαίσιο μιας γλωσσικής κοινωνίας ή κοινότητας.

Τα Ληφθέντα από την Πολιτεία Μέτρα για την Εξυγίανση του Προβλήματος

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημοσίων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.

<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

Τεύχος 3, Αρ. 1

Τη διευθέτηση της έκρυθμης και άκρως δυσλειτουργικής αυτής κοινωνιογλωσσικής κατάστασης, η Πολιτεία επέλεξε να αντιμετωπίσει εναποθέτοντας τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια στην κεφαλή της Δημόσιας Διοίκησης. Αυτή, με τη σειρά της, περιορίστηκε στην εφαρμογή ενός πλάνου υλοποίησης, το οποίο βασιζόταν κυρίως σε αισιόδοξες προβλέψεις, ευοίωνα λόγια, ελπιδοφόρες προσδοκίες, παρά σε από μέρους της στρατηγικά ευέλικτες κινήσεις επικοινωνίας και βελτιωτικές δράσεις επί του θέματος.

Ως προς την επίτευξη συναίνεσης του συνόλου των απασχολούμενων υπαλλήλων της, η ηγεσία της Δημόσιας Διοίκησης, χωρίς να παρέχει κανένα κίνητρο, περιορίστηκε σε ευχολόγια, αφενός περί «βαθμιαίας αύξησης του αριθμού των πρωτοπόρων» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977: 10) που θα ενστερνίζονταν και θα στήριζαν εμπράκτως την επιδιωκόμενη μεταρρύθμιση, και, αφετέρου, περί μελλοντικής επάνδρωσης των Δημοσίων Υπηρεσιών από τις νέες γενιές υπαλλήλων, οι οποίες και καλύτεροι γνώστες της Νεοελληνικής γλώσσας θα ήταν, και πιο «εύπλαστοι» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10) αναφορικά με τις αλλαγές.

Ως προς την απόκτηση σχετικών γνώσεων εκ μέρους των δημοσίων υπαλλήλων-αποδεκτών του περιεχομένου των κρατικών εγγράφων, η Πολιτεία περιορίστηκε στη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας, η οποία θα διεξαγόταν αποκλειστικά στο πλαίσιο της σχολικής εκπαίδευσης και στην υποτιθέμενα διασφαλισμένη εξοικείωση των απασχολούμενων της με τη νέα απλουστευμένη γλωσσική μορφή των δημοσίων εγγράφων, η οποία θα επιτυγχάνονταν μέσω επιμελούς και προσεκτικής μελέτης ενός ολιγοσελίδου οδηγού συντεταγμένου από την πολιτεία, που αφιέρωνε μόνο εννέα σελίδες σε λίγους απλούς, γενικούς κανόνες της νέας γλώσσας των εγγράφων και μόνο δέκα σελίδες σε μια σειρά από υποδείγματα αιτήσεων, αποφάσεων, ανακοινώσεων κ.ά. Το εν λόγω εγχειρίδιο θεωρήθηκε ικανό να καλύψει τις σχετικές με τη γλώσσα της γραφειοκρατίας ανάγκες του ανθρώπινου δυναμικού του Δημόσιου Τομέα, καθώς, σύμφωνα με την ηγεσία του, η επιδιωκόμενη, κατ' ουσία, δεν ήταν, όπως προαναφέρθηκε, μία «νέα γλώσσα» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10). Αρκούσε, επομένως, οι δημόσιοι υπάλληλοι, κάθε φορά που δυσκολεύονταν να κατανοήσουν ή να ερμηνεύσουν μια λέξη ή μια έκφραση, να ανατρέχουν νοερά στο «πώς θα την έλεγαν [...] στο σπίτι τους, στην οικογένειά τους, σε φιλική συναναστροφή ή και σε συνομιλία με τους συναδέλφους τους στο γραφείο» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10).

Θα πρέπει, πάντως, να επισημανθεί το γεγονός ότι η εν λόγω εγκύκλιος περιείχε και κάποιες μάλλον αντιφατικές οδηγίες, με αποτέλεσμα την πρόκληση σύγχυσης· για παράδειγμα, μολοντί η εγκύκλιος ορίζει ότι «δεν αρκεί να αφαιρέσουμε το ν ή το ς από το τέλος των λέξεων για να διατυπώσουμε το κείμενο στη νεοελληνική» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 8), και –συναφώς– ότι η νέα δομή του κειμένου «θα εξασφαλισθεί, αν ο συντάκτης από την αρχή σκέφτεται στη δημοτική γλώσσα αυτό που θα γράψει, και αν γράφει όπως μιλάει» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 8), στη συνέχεια προτρέπει τον διοικητικό υπάλληλο «να μη διστάζει να χρησιμοποιεί λέξεις που μπορεί ελεύθερα να

Τεύχος 3, Αρ. 1

δανείζεται από τον απέραντο θησαυρό της ελληνικής γλώσσας (αρχαία, μεσαιωνική και λόγια) , επειδή οι λέξεις αυτές βρίσκονται έξω από το λεξιλόγιο της καθημερινής χρήσεως· αυτός ο διαταγμός, απαράδεκτος οπωσδήποτε, μπορεί να καταδικάσει την εκφραστικότητα της νεοελληνικής μας γλώσσας» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 8). Και εξηγεί, αμέσως στη συνέχεια, ότι η κλιτική προσαρμογή είναι, υποτίθεται, αρκετή για την ένταξη αυτών των λέξεων, παραγνωρίζοντας ότι η γλώσσα δεν είναι μόνο μορφολογία, αλλά και φωνολογία (και, ιδίως, φωνοταξία) (Παναγιωτίδης, 2014, 21; Κριμπάς, 2019, 76-77, 90-95). Γιατί ποιος μιλάει στο σπίτι του, και ποιος μπορεί να προφέρει αυθόρμητα, αρχαϊζουσες λέξεις με λόγια φωνολογία όπως επίτευγμα, εύθραυστος, ή εκθλίβω;

Έχει, άλλωστε, επισημανθεί στη βιβλιογραφία η «τάση τα μη λόγια στοιχεία να θεωρούνται “γλωσσικά λάθη”» (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη et al. 2004, 1), απόρροια της ρυθμιστικής στάσης καθαρολόγων που έτειναν «να θεωρούν αποδεκτά στη γλώσσα οποιαδήποτε στοιχεία από την ελληνική μετά τον Όμηρο, φτάνει να μην έφερναν χροιά δημοτικής» (Mackridge 2000, 50). Ανάλογα συμπεράσματα εξάγονται, εξάλλου, και από ακόμα πιο πρόσφατες μελέτες (Κριμπάς, 2019; Κριμπάς et al., 2022, 31-36, 43-46), οι οποίες εξετάζουν τα αντιληπτά ως «υψηλότερα επίπεδα ύφους (higher registers)» της Νεοελληνικής Κοινής. Αυτήν ακριβώς τη γλωσσική νοοτροπία υιοθετεί (ή μήπως παράγει;) και η Δημόσια Διοίκηση, γι' αυτό και δικαίως γίνεται λόγος, τόσο για «ύπουλη νίκη» (Mackridge, 2000, 134) και «αντίσταση» (Αργυροπούλου, 2015, 57) της Καθαρεύουσας, όσο και για καταγραφή παθολογιών στον χώρο της Δημόσιας Διοίκησης και της κοινωνικής τάξης των δημοσίων υπαλλήλων (Νικολακόπουλος, 1996: 1; Καρκατσούλης, 2014).

Περαιτέρω βοήθεια αναφορικά με την απόκτηση γνώσεων στη γλώσσα της γραφειοκρατίας παρείχε η Πολιτεία στους υπαλλήλους-αποδέκτες και διαχειριστές του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων μέσα από: α) τη διεργασία ελέγχων προς τους αρμόδιους για τη σύνταξη των εγγράφων υπαλλήλων· β) την τήρηση μιας κάπως ελαστικής στάσης εκ μέρους της ηγεσίας του Δημόσιου Τομέα απέναντι σε «γραμματικούς τύπους που δεν τους αναγνωρίζει η επίσημη Νεοελληνική Γραμματική» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10) και που θα χρησιμοποιούνταν στο περιεχόμενο των εγγράφων κατά το προαναφερθέν μεταβατικό διάστημα· γ) την προσδοκία καλλιέργειας της άμιλλας για μεταρρυθμιστική επίδοση, που θεωρούσαν δεδομένο και «φυσικό να αναπτυχθεί μέσα στην υπαλληλική οικογένεια» (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 10)· και δ) τον ορισμό αρμόδιου σε θέματα δημοσίων εγγράφων Συμβούλου στην Αθήνα για τις Υπηρεσίες της Αττικής και Γενικού Επιθεωρητή της Μέσης Εκπαίδευσης για κάθε νομό για τις περιφερειακές Υπηρεσίες, οι οποίοι θα δέχονταν στα γραφεία τους Διευθυντές και Τμηματάρχες που θα υπέβαλλαν προς διασαφήνιση τις απορίες, τις αμφιβολίες και τα ερωτήματα των υφιστάμενων υπαλλήλων τους.

Η Σημερινή Κοινωνιογλωσσική Πραγματικότητα στη Δημόσια Διοίκηση και η Νεοελληνική Διοικητική Γλώσσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημοσίων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.

<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

Η μεταρρύθμιση, ακόμα και στις μέρες μας, δεκαετίες μετά τη λήψη της θεσμικής απόφασης του 1976, παραμένει ένας διακαής και ανεκπλήρωτος πόθος παρόλο που θα ήταν πολλά και ποικίλα τα ευεργετικά οφέλη, τόσο για την εύρυθμη λειτουργία των Υπηρεσιών του δημόσιου Τομέα, όσο και για την επικοινωνία που διεξάγεται μεταξύ των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς επίσης και ανάμεσα σε αυτούς και τους εξυπηρετούμενους πολίτες. Επίσης, η μεταρρύθμιση αυτή αποτελεί μία άμεση αναγκαιότητα, η οποία προβάλλεται: α) από τους ίδιους τους δημόσιους υπαλλήλους αποδέκτες του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων, και β) από τη σχετική βιβλιογραφία. Εντελώς ενδεικτικά, αναφέρεται ο Οδηγός για την ορθή κατάρτιση και έκδοση εγγράφων - διοικητικών πράξεων που εξέδωσε η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (2020, 19), όπου στην ενότητα «Η Γλώσσα των Διοικητικών - Δημοσίων Εγγράφων» εφιστάται η προσοχή στο ότι, κατά τη σύνταξή τους, «πρέπει να αποφεύγονται», μεταξύ άλλων, «η πολύπλοκη σύνταξη, οι μακροσκελείς προτάσεις, οι επαναλήψεις, οι εξεζητημένες ή δυσνόητες λέξεις, οι ξενόγλωσσοι όροι και οι συντμήσεις». Επιπροσθέτως, «όταν χρησιμοποιούνται αρκτικόλεξα θα πρέπει να επεξηγούνται κατά την πρώτη εμφάνισή τους στο κείμενο [...]». Και όλα αυτά γιατί «η χρησιμοποίηση της κατάλληλης γλώσσας κατά τη σύνταξη των εγγράφων αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για την επίτευξη των στόχων της Διοίκησης». Ο Κανονισμός Επικοινωνίας των Δημοσίων Υπηρεσιών (Μανίτη et al., 2003, 9), μάλιστα, έρχεται να διευκρινίσει ότι ο τρόπος με τον οποίο επιλέγει να επικοινωνεί η Δημόσια Διοίκηση με τους αποδέκτες των μηνυμάτων της αποτελεί, ταυτοχρόνως, «το μέσο για την επίτευξη των αλλαγών που θεωρούνται επιβεβλημένες για την ευημερία της οποιασδήποτε οργάνωσης-υπηρεσίας, αλλά και για την επίδραση στο περιβάλλον της».

Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες, σε διάφορους τομείς του δημόσιου τομέα, για απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, και πολλά από τα εν λόγω εγχειρήματα σημειώνουν πρόσφορα αποτελέσματα, γεγονός το οποίο καταδεικνύει τη δυνατότητα ευελιξίας της σημερινής Δημόσιας Διοίκησης στο να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας. Ως αποτέλεσμα αυτού καταγράφεται η διευκόλυνση, σε πολλά σημεία και επίπεδα της καθημερινότητας τόσο των απασχολούμενων υπαλλήλων όσο και των εξυπηρετούμενων πολιτών (Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας, 2020). Μεταξύ άλλων, έχει ψηφιοποιηθεί μεγάλος αριθμός από τα δημόσια έγγραφα, με αποτέλεσμα να είναι εύκολα προσβάσιμα από κάθε ενδιαφερόμενο. Συγκεκριμένα, έχουν απλοποιηθεί οι γραφειοκρατικές διαδικασίες:

1. πρωτοκόλλησης των εγγράφων (Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας, 2020),
2. απόδειξης της αυθεντικότητας ορισμένων δημοσίων εγγράφων (μεταξύ αυτών τα πιστοποιητικά γέννησης και γάμου) (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2016),
3. κατάθεσης δημοσίων εγγράφων από πολίτες οι οποίοι προέρχονται από ένα άλλο κράτος μέλος και επιθυμούν να ξεκινήσουν στην Ελλάδα μια επιχείρηση (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2015),
4. επίσημης μετάφρασης εγγράφων,
5. αναγνώρισης πιστοποιητικών και δημοσίων εγγράφων.

Επίσης, έχουν καταργηθεί:

1. «σφραγίδες επικύρωσης στις μεταφράσεις και σε άλλες χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες στις οποίες υποβάλλονται οι πολίτες όταν μετακινούνται σε μία άλλη χώρα της ΕΕ και πρέπει να καταθέσουν δημόσια έγγραφα» (HuffPost Greece, 2016),

Τεύχος 3, Αρ. 1

2. η υποχρέωση υποβολής επικυρωμένων αντιγράφων στο σύνολο των συναλλαγών των ενδιαφερομένων με το Δημόσιο (Υπουργείο Εσωτερικών, 2015).

Στο πέρασμα όλων των δεκαετιών που έχουν μεσολαβήσει από το 1976 έως και σήμερα, έχουν θεσμοθετηθεί σεμινάρια εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των δημοσίων υπαλλήλων, τα οποία, όμως, ακόμα (και έως τη συστηματοποίηση της λειτουργίας τους) καταγράφουν χαμηλά ποσοστά επιμορφωμένων δημοσίων υπαλλήλων (σε αυτούς διαπιστώνονται τα χαμηλότερα ποσοστά δυσκολιών κατανόησης και διαχείρισης του περιεχομένου των απασχολούμενων στον Δημόσιο Τομέα πληροφορητών). Αναφορικά, όμως, με την ουσιαστική και πραγματική απλοποίηση της γλώσσας σύνταξης των δημοσίων εγγράφων, φαίνεται να μην λαμβάνονται πλέον αποφάσεις. Το γεγονός έχει δημιουργήσει μία χρόνια παγιωμένη κοινωνιογλωσσική κατάσταση στον χώρο του ελληνικού Δημοσίου Τομέα, η οποία θα μπορούσε να διευθετηθεί εύκολα με την υλοποίηση της ήδη θεσμοθετημένης από το 1976 απόφασης για απλούστευση της γλώσσας, της σύνταξης, της έκφρασης και του ύφους των δημοσίων εγγράφων (Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως, 1977, 7).

Η Νεοελληνική γλώσσα της διοίκησης, ωστόσο, δεν αφορά μόνο το ελληνικό κράτος, αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέλος της οποίας είναι η και η Ελλάδα. Θα περίμενε κανείς ότι ένας προοδευτικός και πολυγλωσσικός θεσμός όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση θα είχε ευνοήσει τη χρήση μιας διοικητικής γλώσσας που θα ήταν πιο κοντά στον πολίτη. Δυστυχώς, όμως, τουλάχιστον όσον αφορά τη Νεοελληνική, είναι γεγονός ότι, από υφολογική άποψη, η Νεοελληνική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μάλλον πιο λόγια από τη γλώσσα των εθνικών νομοθετημάτων, όπως σημειώνουν οι Βαλεοντής et al. (2014, 58) και επιβεβαιώνουν, μέσα από έρευνα σε σώματα κειμένων, και οι Sosoni et al. (2018, 194): αυτή η λογιότητα, μάλιστα, επικρατεί παρά το γεγονός ότι οι ποικίλοι οδηγοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αφορούν (ανά γλώσσα) τη σύνταξη, τη μετάφραση και την αναθεώρηση ενωσιακών κειμένων, συνιστούν απλότητα, σαφήνεια και (όσον αφορά ειδικά την περίπτωση της Νεοελληνικής) προτίμηση λέξεων, τύπων και δομών της δημοτικής όταν βρίσκονται σε ανταγωνιστική σχέση με λέξεις και τύπους της καθαρεύουσας.

Είναι, ωστόσο, γεγονός ότι, παρά τη φθίνουσα λογιότητα που είχε επισημανθεί ως προς τη Νεοελληνική Κοινή πριν από 20 χρόνια (Μακρή-Τσιλιπάκου, 2002, 216-218), η τάση για υπερβάλλουσα λογιότητα, οφειλόμενη σε μακράιωνες ρυθμιστικές στάσεις της Διοίκησης, αλλά και των ίδιων των πολιτών, απέναντι στη γλώσσα, έχει τόσο βαθιές ρίζες στο γλωσσικό αίσθημα των χρηστών της Νεοελληνικής (Κριμπάς, 2019; Κριμπάς et al., 2022, 32-34), ώστε εντοπίζεται ακόμα και στο κείμενο των ίδιων των γλωσσικών οδηγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίοι, τελικά, αντί να εκπληρώνουν τον στόχο τους, που είναι η απλοποίηση της γλώσσας και η ομαλότερη επικοινωνία με τους πολίτες, καταλήγουν να αυτοαναιρούνται! Για παράδειγμα, στον Οδηγό για τη σύνταξη, τη μετάφραση και την αναθεώρηση των νομικών πράξεων και των λοιπών εγγράφων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Ελληνικά (επικαιροποιημένη έκδοση 2021) χρησιμοποιείται π.χ. ο αμετάβατος τύπος «έπαυσε» (σ. 37, αντί «έπαψε» ή «σταμάτησε»), ενώ και στον Κοινό πρακτικό οδηγό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη σύνταξη των νομοθετικών κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιείται π.χ. ο τύπος «χρειασθεί» (σ. 11, αντί

Τεύχος 3, Αρ. 1

«χρειαστεί»). Το γεγονός ότι τέτοια άσκοπα λόγια χαρακτηριστικά επιμένουν να εμφανίζονται παρά την παρέλευση σχεδόν μισού αιώνα από τη γλωσσική μεταρρύθμιση, καθιστά σαφές ότι οι όποιες νομοτεχνικές συστάσεις για απλοποίηση και η αποφυγή μορφών και δομών της καθαρεύουσας (Μαρτσούκου & Τράντας, 2013, 41) στη νεοελληνική εκδοχή των κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχουν εφαρμοστεί στον βαθμό που θα έπρεπε.

Είναι ενδιαφέρον ότι, ακόμα και αριστερές δεξαμενές σκέψης, οι οποίες, υποτίθεται, δεν ενστερνίζονται συντηρητικές συμπεριφορές, δείχνουν τελικά να ελκύονται από τον εξουσιαστικό χαρακτήρα της γλώσσας της Διοίκησης, όπως τον χρησιμοποιούν οι –τυπικά τουλάχιστον– ιθύνουσες πολιτικές δυνάμεις της Ελλάδας. Διότι, όπως έχει επισημανθεί εδώ και (σχεδόν) μια εικοσαετία στη βιβλιογραφία, σήμερα στον νεοκαθαρευουσϊανισμό διαπρέπει κυρίως η «αριστερογενής τάση» (Χάρης, 2003, 508). Αυτό, ασφαλώς, δεν σημαίνει και ότι η άλλη πλευρά παρέδωσε τα σκήπτρα της επιθυμίας για «καθαρή» γλώσσα από κατ' εξοχήν υποστηρικτές της καθαρολογίας, όπως συνάγει κανείς και από σχετικά πρόσφατο άρθρο στην εφημερίδα «Η Καθημερινή», η οποία λειτουργεί, σε μεγάλο βαθμό, απολογητικά για την καθαρεύουσα.

Συμπεράσματα

Η ηγεσία της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης, ήδη από την εποχή της μεταπολίτευσης, ήρθε αντιμέτωπη με την αναγκαιότητα της εξυγίανσης ενός καίριου κοινωνιογλωσσικού φαινομένου, που πλήττει ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό δημοσίων υπαλλήλων-αποδεκτών του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων, οι οποίοι καλούνται να ασκούν, σε καθημερινή βάση, τα εργασιακά τους καθήκοντα μη έχοντας κατανοήσει (παρά το, τυπικά τουλάχιστον, υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο) πλήρως και με ορθότητα το περιεχόμενο πλήθους δημοσίων-διοικητικών εγγράφων.

Η συστηματική και μακρά σε διάρκεια παρουσία του εν λόγω φαινομένου δημιουργεί κοινωνικές υποομάδες στο πλαίσιο της Δημόσιας Διοίκησης και συντηρεί κοινωνικές ανισότητες στους κόλπους της, τόσο ανάμεσα στους ίδιους τους υπαλλήλους που απασχολούνται στις διάφορες υπηρεσίες και οργανισμούς της, όσο και ανάμεσα στους δημόσιους υπαλλήλους και τους εξυπηρετούμενους από αυτούς πολίτες. Αυτή η κατάσταση πλήττει το κύρος και την αξιοπιστία του συνόλου της ελλαδικής Δημόσιας Διοίκησης στα μάτια και τις συνειδήσεις, τόσο των ειδικών, όσο και των γενικών κοινών-ακροατηρίων με τα οποία αυτή συναλλάσσεται και των οποίων (θα έπρεπε να) ζητεί την αποδοχή και συναίνεση για την ομαλή και αποτελεσματική επίτευξη των εκάστοτε τιθέμενων στόχων της.

Ωστόσο, η θεσμοθέτηση της απλούστευσης της γλώσσας, της σύνταξης, της έκφρασης και του ύφους των κειμένων των δημοσίων εγγράφων που αναλήφθηκε από τον Γ. Ράλλη το 1976, παρά τις αναμφίβολα καλές προθέσεις της και τον ορθό προσανατολισμό της, μοιάζει να ώθησε, άθελά της, την ηγεσία της Δημόσιας Διοίκησης να θεωρήσει εύκολη υπόθεση την επιτυχία ενός τόσο βασικού κοινωνιογλωσσικού εγχειρήματος, παραγνωρίζοντας, καθώς φαίνεται, τις βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις, στάσεις και συμπεριφορές της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας, η οποία έχει γαλουχηθεί μέσα σε καθεστώς γλωσσικού ρυθμιστικισμού [prescriptivism] και πολιτικής αδιαφάνειας και

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημοσίων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.

<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

Τεύχος 3, Αρ. 1

αυθαιρεσίας, οι οποίες δεν είναι εύκολο να αλλάξουν χωρίς ένα καλά μελετημένο σχέδιο στρατηγικής επικοινωνίας. Έτσι, τα πάντα στηρίχθηκαν κυρίως σε αισιόδοξες προσδοκίες, σε ευχολόγια και, προπάντων, στην αυθαίρετη υπόθεση ότι η σχετική πρωτοβουλία και η καλή θέληση για συνεργασία των απασχολούμενων υπαλλήλων-παραληπτών των μηνυμάτων που περιέχονται στα δημόσια έγγραφα θα ήταν δεδομένη.

Από τη μεταπολίτευση έως τις μέρες μας, λίγα πράγματα φαίνεται να έχουν αλλάξει ως προς τη γλώσσα της Δημόσιας Διοίκησης (ανάμεσά τους είναι λ.χ. η θέσπιση σύντομων επιμορφωτικών σεμιναρίων, τα οποία τείνουν να απευθύνονται στο σύνολο των εν ενεργεία δημοσίων υπαλλήλων), με αποτέλεσμα το εκ πρώτης όψεως τόσο επιθυμητό εγχείρημα της απλούστευσης της γλώσσας, της σύνταξης και του ύφους των δημοσίων εγγράφων, να παραμένει ακόμα μία μεταρρύθμιση που δεν έγινε ποτέ, διότι, παρά τη θεσμική αντικατάσταση της λόγιας γλωσσικής ποικιλίας της Νεοελληνικής από την καθομιλουμένη γλώσσα, η σημερινή επίσημη γλώσσα δεν φαίνεται να έχει κερδίσει σε κύρος και αίγλη την Καθαρεύουσα, η οποία εμμένει υπό το ένδυμα του «λόγιου/υψηλού επιπέδου ύφους» της Νεοελληνικής Κοινής. Διαιωνίζεται, έτσι, στη δημοσιοϋπαλληλική κοινωνία, μία κατάσταση που χαρακτηρίζεται από κρατικά έγγραφα σε μία απλοποιημένη μεν, λόγια δε μορφή της Ελληνικής, και από δημόσιους υπάλληλους που (σε ένα πολύ υψηλό ποσοστό) καλούνται να διαχειριστούν το περιεχόμενό τους χωρίς να έχουν επιμορφωθεί ποτέ στη γλώσσα, τη σύνταξη, την έκφραση και το ύφος στο οποίο είναι συνταγμένα.

Συμπερασματικά, επομένως, επισημαίνεται ότι τα μέτρα που έλαβε η Πολιτεία σχετικά με την υλοποίηση της θεσμοθέτησης αυτής της τόσο αναγκαίας μεταρρύθμισης στη γλώσσα των δημοσίων εγγράφων, δύσκολα θα χαρακτηρίζονταν επαρκή ή αποτελεσματικά για την αντιμετώπιση ενός τόσο δύσκολου και περίπλοκου κοινωνιογλωσσικού ζητήματος, όπως αυτό της επαρκούς κατανόησης του περιεχομένου των δημοσίων εγγράφων εκ μέρους των υπαλλήλων-διαχειριστών τους και των πολιτών, καθώς και της επακόλουθης βελτιστοποίησης της επικοινωνίας όπως διεξάγεται έως τις μέρες μας στον χώρο της Δημόσιας Διοίκησης. Ακόμη και σήμερα, η Πολιτεία δεν εκδηλώνει σημάδια συνεργασίας και αλληλεπίδρασης με τους απασχολούμενούς της, οι οποίοι βιώνουν στην καθημερινότητά τους αυτό το χρόνιο πρόβλημα. Όλο αυτό αναδεικνύει μια γενικότερη αρνητική κουλτούρα από την πλευρά της Δημόσιας Διοίκησης, η οποία διαχέεται στις σχέσεις της με τους πολίτες, εδραιώνοντάς τους την πεποίθηση ότι το κράτος αδιαφορεί γι' αυτούς και τους αντιμετωπίζει ως υπηκόους μάλλον, παρά ως πολίτες ενός δημοκρατικού πολιτεύματος.

Έχουμε την ελπίδα ότι αυτή η μικρή μελέτη θα γίνει αφορμή για περαιτέρω διερεύνηση του ζητήματος της γλωσσικής επικοινωνίας εντός της Δημόσιας Διοίκησης, καθώς και μεταξύ Δημόσιας Διοίκησης και πολιτών. Ζητήματα που θα άξιζε να μελετηθούν είναι, μεταξύ άλλων: ο βαθμός ικανοποίησης των πολιτών από τη γραπτή και προφορική γλωσσική επικοινωνία τους με τη Διοίκηση· το στατιστικά προσδιοριζόμενο ποσοστό λογιότητας των διοικητικών εγγράφων σε σύγκριση με άλλα κείμενα που περιέχουν ειδική γλώσσα· η ψυχογλωσσολογική διάσταση της γλωσσικής επικοινωνίας μεταξύ διοικητικών υπαλλήλων, αλλά και μεταξύ των τελευταίων και των πολιτών· η στάση των πολιτικών σχηματισμών όσον αφορά την ποιότητα της γλώσσας της Δημόσιας Διοίκησης· το ποσοστό

Τεύχος 3, Αρ. 1

διείσδυσης της γλώσσας της Δημόσιας Διοίκησης στην καθημερινή γλώσσα, και το αντίστροφο· η πορεία και εξέλιξη της γλώσσας/των γλωσσών της Διοίκησης σε άλλες χώρες σε σύγκριση με την περίπτωση της Νεοελληνικής γλώσσας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία**

- Baker, C. (1992). *Attitudes and Language*. Clevedon-Philadelphia-Adelaide: Multilingual Matters.
- Baker, C. (1993). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Baker, C., Prys Jones, S. (1998). *Status Planning*. In: *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Baker, C., Prys Jones, S. (eds) Clevedon: Multilingual.
- Baldauf, R.B. Jr. (2012). Introduction - Language Planning: Where have we been? Where might we be going? *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 12(2), 233-48.
- Barthes, R. (1953). *Le Degré Zéro de l'Écriture*. Paris: Seuil.
- Contossopoulos, N.G. (1978). *L'Influence du Français sur le Grec: Emprunts Lexicaux et Calques Phraséologiques*. Athènes: Papoulia & Sia.
- Cooper, R.L. (1989). *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deumert, A. (2000). *Language Planning and Policy*. In: *Introducing Sociolinguistics*. Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A., Leap, W. L. (eds) Edinburgh: Edinburgh University Press, 384-418.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. London: Longman.
- Ferguson, C.A. (1972). *Diglossia*. In: *Language and Social Context*. Giglioli, P. P. (ed.) Harmondsworth: Penguin, 232-251.
- Grin, F. (2009). *L'Insegnamento delle Lingue Straniere come Politica Pubblica*. Roma: Esperanto Radikala Asocio.
- Haugen, E. (1987). *Blessings of Babel: Bilingualism and Language Planning, Problems and Pleasures*. Berlin: de Gruyter.
- Martín Rojo, L. (2016). *Language and Power*. In: *The Oxford Handbook of Language and Society*. Edited by O. García, N. Flores, M. Spotti. Oxford: Oxford University Press, 77-102. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212896.013.18>
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Sawicka, I. (2012). *Continuity or Discontinuity – the Case of Macedonian Phonetics*. *Colloquia Humanistica*, 1, 97-113. <https://doi.org/10.11649/ch.2012.007>
- Sosoni, V., Kermanidis, K.-L., Livas, S. (2018). *Observing Eurolects: the Case of Greek*. In: *Observing Eurolects: Corpus Analysis of Linguistic Variation in EU law (= Studies in Corpus Linguistics 86)*. Mori, L. (ed.) Amsterdam/Philadelphia (PA): John Benjamins, 170-198.
- Tollefson, J.W. (2017). *Language Planning in Education*. In: *Language Policy and Political Issues in Education (3rd Edition)*. McCarty, T. L., May, S. (eds) Springer, Cham, 17-29. https://doi.org/10.1007/978-3-319-02344-1_2
- Williams, R. (1988). *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fontana.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2010). *Ευαγγελικά και Ορεσטיακά*. Στο: *Το Γλωσσικό Ζήτημα – Σύγχρονες Προσεγγίσεις*. Μπαμπινιώτης, Γ. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 253-281.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Φλιάτουρας, Α. (2004). *Το Λόγιο και το Λαϊκό στη Νέα Ελληνική: Ορισμός και Ταξινόμηση*. Στο: *Πρακτικά 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, Ρέθυμνο 18–21 Σεπτεμβρίου 2003. Κατσιμαλή, Γ., Καλοκαιρινός, Α., Αναγνωστοπούλου, Ε., Κάππα, Ι. (επιμ.) [online]

Τεύχος 3, Αρ. 1

Διαθέσιμο: <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/ebook/c/fliatouras&symewnidi.pdf>, [Ανακτήθηκε 22 Ιουλίου 2017].

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Φλιάτουρας, Α. (2018). Από το Λόγιο Επίπεδο της Νέας Ελληνικής στην Αρχαία Ελληνική: Εφαρμογή και Διδακτικές Προοπτικές. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 38, 37-50.

Αραποπούλου, Μ., Γιαννουλοπούλου, Γ. (1999). *Γλωσσάριο*. Στο: *Ισχυρές Ασθενείς Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Όψεις του Γλωσσικού Ηγεμονισμού: Πρακτικά ημερίδας*, Θεσσαλονίκη, 25 Απριλίου 1996 (τ. Β'). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, 997-1004.

Αργυροπούλου, Χ. (2015). *Γλώσσα και Εξουσία μέσα από Ποικίλα Κείμενα στην Καθαρεύουσα και τη Δημοτική Μορφή της Ελληνικής Γλώσσας, 1967-1994*. Έρκυνα, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών-Επιστημονικών Θεμάτων*, 7, 52-69.

Αρχάκης, Α., Κονδύλη, Μ. (2011). *Εισαγωγή σε Ζητήματα Κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Πολιτεία.

Βαλεοντής, Κ.Ε., Κριμπάς, Π.Γ. (2014). *Νομική Γλώσσα, Νομική Ορολογία: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Bernstein, B. (1991). *Περί Ταξινόμησης και Περιχάραξης της Εκπαιδευτικής Γνώσης*. Στο: B. Bernstein: *Παιδαγωγικοί κώδικες και Κοινωνικός έλεγχος*. Σολομών, Ι. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 61-108.

Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας (2020). Το Ηλεκτρονικό Πρωτόκολλο εφαρμόζεται πλέον στην πράξη στη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ), με την εγκατάσταση μηχανήματος στα γραφεία της [online] Διαθέσιμο: <https://gsri.gov.gr/to-ilektroniko-protokollo-efarmozetai-pleon-stin-praxi-sti-geniki-grammateia-erevnas-kai-technologias-nget-me-tin-egkatastasi-michanimatos-sta-grafeia-tis/> [Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2022].

Γιαννουλοπούλου, Γ. (1996). Το Εθνικό Γλωσσικό Ζήτημα και το "Παράδειγμα" των Άλλων Ευρωπαϊκών Γλωσσών. Στο: *Ισχυρές Ασθενείς Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Όψεις του Γλωσσικού Ηγεμονισμού: Πρακτικά ημερίδας*, Θεσσαλονίκη, 25 Απριλίου 1996 (τ. Α'). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, 77-84.

de Saussure, F. (1979). *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*. Μετάφραση από Φ. Αποστολόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Δελβερούδη, Ρ. (2000). Η Γλωσσική Ποικιλότητα και η Διαμόρφωση της Νεοελληνικής Εθνικής Γλώσσας. Στο: *Η Ελληνική Γλώσσα και οι Διάλεκτοί της*. Χριστίδης, Φ. Α. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής γλώσσας, 23-28.

Δήμου, Ν. (1985). *Η Χαμένη Τάξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2015). *Επικαιρότητα: Ευκολότερη Κατάθεση Δημοσίων Εγγράφων σε Χώρες της ΕΕ* [online] Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20151110STO01877/eukolotere-katathese-demosion-eggraphon-se-khores-tes-ee>, [Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2022].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2016). *Επικαιρότητα: Νέα Νομοθεσία για την Αναγνώριση Πιστοποιητικών και Δημοσίων Εγγράφων* [online] Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20160603IPR30205/nea-nomothesia-gia-ten-anagnorise-pistopoietikon-kai-demosion-eggraphon>, [Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2022].

Halliday, M.A.K. (1999). Η Γλώσσα και η Αναμόρφωση της Ανθρώπινης Εμπειρίας. Μετάφραση από Χ. Λύκου. *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 1(1), 19-32.

Hobsbawm, E.J. (2006). *Η Εποχή του Κεφαλαίου 1848-1875*. Μετάφραση από Δ. Κούρτοβικ. Αθήνα: Εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.

© Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης, 2023

Αδαμόπουλος, Χ., Βλαχόπουλος, Σ., Κριμπάς, Π. Γ., Μηλιώτη Γ., (2023). Απλοποίηση της Γλώσσας, της Σύνταξης, της Έκφρασης και του Ύφους των Δημοσίων Εγγράφων: Μια Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε Ποτέ. *Επιθεώρηση Δημόσιας Διοίκησης* 3(1), 1-22.

<https://www.lawjournals.unic.ac.cy/index.php/pareview>

- HuffPost Greece (2016). Τέλος οι Σφραγίδες και οι Μεταφράσεις: Νέα Νομοθεσία για την Πανευρωπαϊκή Αναγνώριση Πιστοποιητικών και Δημοσίων Εγγράφων [online] Διαθέσιμο: <https://www.huffingtonpost.gr>, [Ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2022].
- Θεοδωρόπουλος, Τ. (2020). Γιατί Φοβόμαστε την Καθαρεύουσα; Η Καθημερινή, 14.06.2020 [online] Διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/opinion/1082712/giati-fovomaste-tin-kathareyoysa/>, [Ανακτήθηκε 27 Νοεμβρίου 2022].
- Καρκατσούλης, Π. (2014). Διοικητική Παθολογία και Διοικητική Μεταρρύθμιση. Στο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής. Επιμέλεια από Μασουράκης, Μ., Γκόρτσος, Χ. Β. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, 589-605.
- Κριμπάς, Π.Γ. (2019). Ψευδολόγοι Τύποι και Υπερδιόρθωση στη Νεοελληνική Κοινή με Βάση τα Επίπεδα Γλωσσικής Ανάλυσης. Στο: Το Λόγιο Επίπεδο στη Σύγχρονη Νέα Ελληνική: Θεωρία, Ιστορία, Εφαρμογή: Από τον Οίκο στο Σπίτι και Τανάπαλιν... Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά., Φλιάτουρας, Α. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 57-126.
- Κριμπάς, Π.Γ., Σαμπάνης, Κ. (2022). Στάσεις απέναντι στη Νεοελληνική Γλώσσα: Η Επιστημονική και Εκπαιδευτική Ανάγκη για Υπέρβασή τους. Στο: «Τὸ μυστήριον τοῦ μέλλοντος ἡμῶν»: Ελλάδα και Κύπρος στον Τρίτο Αιώνα από την Επανάσταση του 1821. Γιαννόπουλος, Θ. Γ. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Liberal Books, 27-59.
- Mackridge, P. (2000). Η Νεοελληνική Γλώσσα. Αθήνα: Πατάκης.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. (2002). Οι Τρέχουσες Αλλαγές στην Κοινή Νεοελληνική. Στο: Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics from the 14th International Symposium. Makri-Tsilipakou, M. (ed.) Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, 198-222.
- Μανίτη Α., Παπαδημητρόπουλος, Δ., Μπουντάλης, Ε., Άρχοντας, Ν., Κασάπη, Ε., Στρατικοπούλου, Π., Κοντομηνά, Ε., Καπαρός, Κ., Θωμάς, Δ., Φουφρή, Δ. (2003). Κανονισμός Επικοινωνίας Δημοσίων Υπηρεσιών. 2η έκδοση συμπληρωμένη. Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικού Τυπογραφείου-Γενικής Γραμματείας Δημόσιας Διοίκησης.
- Μαρτσούκου, Ε., Τράντας, Ν. (επιμ.) (2013). Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο στην Ελλάδα: Εγχειρίδιο Εναρμόνισης. Αθήνα: Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης, Γραφείο Διεθνών και Κοινοτικών Θεμάτων, Εθνικό Τυπογραφείο. <https://gslegal.gov.gr/wp-content/uploads/2013/10/versionA.pdf>
- Μαρωνίτης, Δ.Ν. (2001). Ενδογλωσσική Ανισοτιμία. Στο: Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη Γλώσσα. Χριστίδης, Α.-Φ., Θεοδωροπούλου, Μ. (επιμ.) Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής γλώσσας, 291-294.
- Μοσχονάς, Σ.Α. (2002). Δύο Αρχές της Γλωσσικής Ιδεολογίας. Δευκαλίων, 20(1), 5-19.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (επιμ.) (2011). Το Γλωσσικό Ζήτημα: Σύγχρονες Προσεγγίσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων.
- Νικολακόπουλος, Δ. (1996). Η «Ξύλινη» Γλώσσα της Γραφειοκρατίας. Το Βήμα, 6 Οκτωβρίου 1996, αρ. Φύλ. 82671 [online] Διαθέσιμο: <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=82671>, [Ανακτήθηκε 8 Σεπτεμβρίου 2020].
- Νούτσος, Π.Χ. (1986). Ιδεολογία και Εκπαιδευτική Πολιτική. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Παναγιωτίδης, Φ. (2013). Μίλα μου για Γλώσσα: Μικρή Εισαγωγή στη Γλωσσολογία. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πασχαλούδης, Δ., Κοτζαϊβάζογλου, Ι. (2006). Οργανωσιακή Επικοινωνία: Η Επικοινωνία για Επιχειρήσεις και Οργανισμούς. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Τεύχος 3, Αρ. 1

- Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (2020). Οδηγός για την Ορθή Κατάρτιση και Έκδοση Εγγράφων - Διοικητικών Πράξεων [online] Διαθέσιμο: <https://pkm.gov.gr>, [Ανακτήθηκε 8 Σεπτεμβρίου 2020].
- Σαραντάκος, Ν. (2007). Ο Δωδεκάλογος της Νεοκαθαρεύουσας. [online] Διαθέσιμο στο <http://www.sarantakos.com/language/dwdekal.html>, [Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου 2022].
- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. (2009). Γλώσσα, Εκπαίδευση και Πολιτική. 2η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ολκός.
- Τοκατλίδου, Β. (2004). Γλώσσα, Επικοινωνία και Γλωσσική Εκπαίδευση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Υπουργείο Εσωτερικών (2015). Κατάργηση Υποχρέωσης Υποβολής Επικυρωμένων Αντιγράφων [online] Διαθέσιμο: <https://www.ypes.gr/katargisi-yprochreosis-yponolis-epikyromenon-antigrafon/> [Ανακτήθηκε 8 Σεπτεμβρίου 2020].
- Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως-Γενική Διεύθυνση Δημοσίας Διοικήσεως (1977). Η Νεοελληνική Γλώσσα στη Διοίκηση. Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικού Τυπογραφείου.
- Φαναριώτης, Π. (2009). Επιχειρησιακή Επικοινωνία: Εισαγωγή στη Θεωρία και Τεχνική της Σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
- Χαραλαμπάκης, Χ. (2003). Διγλωσσία και Γλωσσικό Ζήτημα. Στο: Σύγχρονες Τάσεις στην Ελληνική Γλωσσολογία. Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ., Λασκαράτου, Χ., Σηφιανού, Μ., Γεωργιαφέντης, Μ., Σπυρόπουλος, Β. (επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 40-59.
- Χαραλαμπάκης, Χ. (2015). Η Εξουσία της Γλώσσας και η Γλώσσα της Εξουσίας. Γλωσσολογία, 23, 3-12.
- Χάρης, Γ.Η. (2003). Η Γλώσσα, τα Λάθη και τα Πάθη. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Χριστίδης, Α.-Φ. (1999). Γλώσσα, Πολιτική, Πολιτισμός. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 79-97.
- Χριστίδης, Α.-Φ. (2001). Η Αρχαία και η Νεότερη Ελληνική Γλώσσα: Η Αυτονομία της Δημοτικής. Στο: Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα. Χριστίδης, Α.-Φ., Θεοδωροπούλου, Μ. (επιμ.) Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, 165-167.
- Χριστίδης, Α.-Φ. (2006). Προσφώνηση. Στο: Γλώσσα, Κοινωνία, Ιστορία: Η Ευρώπη του Νότου. Χριστίδης, Α.-Φ., Αραποπούλου, Μ., Γλαράκη, Θ., Χρίτη, Μ. (επιμ.) Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής γλώσσας, 13-15.